

שפת החשיבה: תמונות של עבודה מעשית

אומרים שהסיסמה של מיכאלאנג'לו הייתה "אני עדיין לומד". עלינו לברך על כך שהוא לא הרגיש שעליו ללמוד הכול על-אודות פיסול לפני שהחל לפסל!

קצב הלימוד של רעיונות חדשים ושל הפעלתם יכול להיות לעתים משונה. על פניו, אפשר היה לחשוב שדרושה הבנה מלאה לפני שניגשים לעבודה המעשית; אפשר לומר, "התבונן לפני שאתה קופץ". אבל למעשה, לא רק שבמקרים רבים הדבר כמעט בלתי אפשרי, אלא גם לא מומלץ. הבנה נרכשת לעתים קרובות **במשך** העבודה המעשית. אנשים שסיימו תוכניות הדרכה או בתי-ספר מקצועיים יודעים זאת היטב. למשל, כמה אנשים מסיימים את הכשרתם להוראה כשהם יודעים באמת כיצד ללמד? רק באמצעות עבודה מעשית רבה הם מתחילים לפתח הבנה אמיתית של המשמעות של "להיות מורה".

הסבר זה בא לחזק ולעודד קוראים שמעוניינים לנסות לעשות משהו עם שפת החשיבה בכיתותיהם, אבל עדיין אינם משוכנעים שאכן קלטו את כל הרעיונות שהוצגו בפרק הקודם.

הפרק הזה מציע הבזקים של שפת החשיבה בפעולה. מטרתנו היא להחיות חלק מן הנקודות התיאורטיות שהועלו קודם, כך שמחנכים יוכלו לזהות אסטרטגיה לטיפול שפת החשיבה של תלמידיהם המתאימה למטרות ההוראה ולמסגרת המיוחדת שלהם. פרק זה, יחד עם שאר פרקי "תמונות של עבודה מעשית", מחולק לסעיפים קצרים. הנה תקציר סעיפי שפת החשיבה שיופיעו בהמשך:

1. **הפרזה של גב' פיטרס**
הסיפור מראה כיצד מורה בכיתה ו' מציגה בפני כיתתה באופן ישיר את המושגים ואת אוצר המילים של שפת החשיבה.
2. **שפת חשיבה ושלושה היבטי הוראה**
המחשה של האופן שבו ניתן לבנות שפת חשיבה אל תוך אמצעי הוראה מקובלים — כגון הצגת מידע, שאילת שאלות וניהול דיון בכיתה.
3. **כאב השיניים של אלברט**
דו-שיח קצר המראה כיצד מורה בכיתה ב' משתמש במושגים ובאוצר מילים עשיר של שפת החשיבה כאשר הוא מנחה את תלמידיו הצעירים בשיחה על ספר.

בבוקרו של יום ראשון אחד תלתה גבי פיטרס את הכרזה על לוח המודעות. "מהו המשותף לכל המילים האלה?", שאלה את תלמידיה.

הם הסתכלו ארוכות בכרזה והמשיכו בשתיקתם.

"כל המילים האלה קשורות לחשיבה", היא אמרה. "אלה מילים המספקות מידע חשוב על סוג החשיבה שמאחורי הדברים שאנו קוראים או שומעים. אני יודעת שזה נשמע מבלבל בתחילה, ולכן הנה לפניכם דוגמה. נניח שאני אומרת לכם, 'כל החתולים שחורים'" (גבי פיטרס רשמה את המשפט על הלוח), "האם קביעה זו מספקת מידע כלשהו על החשיבה שלי?"

איש לא הגיב, לכן גבי פיטרס המשיכה:

"תארו לעצמכם את הדרכים השונות שבהן הייתי יכולה לומר משפט זה במטרה לספק לכם מידע רב יותר על חשיבתי. הנה מספר דוגמאות." גבי פיטרס רשמה את המשפטים הבאים על הלוח והדגישה את המילים הקשורות בחשיבה:

אני **משערת** שכל החתולים שחורים.

בדקתי האם כל החתולים שחורים.

אני **בטוחה** שכל החתולים שחורים.

לדעתי, כל החתולים שחורים.

לא כל אחד **מסכים** עם ההשקפה שכל החתולים שחורים.

"שימו לב שכל אחד מהמשפטים אומר משהו שונה על החשיבה שלי. מילות ה"חשיבה" שהשתמשתי בהן — מילים כמו **משערת**, **לדעתי**, **בדקתי** — משמשות כרמזים לדרך החשיבה שהפעלתי. הן אומרות לכם משהו על מידת הביטחון שלי במה שאני אומרת (לדוגמה, כאשר אני משתמשת במילה **משערת** או **בטוחה**). הן גם מציינות האם חשבתי בזהירות על מה שאמרתי (כמו במקרה שאני משתמשת במילה **בדקתי**)."

התלמידים התחילו לגלות עניין בדברים. אחד הרים אצבע ואמר, "כאשר את משערת, זה אומר שאינך ממש בטוחה. אבל כאשר את בטוחה, אין לך ספק."

"נכון, זה הרעיון", ענתה גבי פיטרס. "עכשיו, מדוע חשוב לדעת משהו על דרך החשיבה שלי, או על החשיבה שמאחורי דברים אחרים שאתם קוראים או שומעים? כי **עליכם** מוטלת האחריות להחליט איזו עמדה לנקוט כלפי מה שאנשים אומרים לכם. רק אתם יכולים להחליט אם להאמין למה שאתם קוראים או שומעים או לא להאמין. אף אחד אחר אינו יכול לעשות זאת בעבורכם. עליכם להחליט האם דברים שאתם קוראים או שומעים מעניינים, האם הם מיועדים לשכנע אתכם, ליידע אתכם, לגרות אתכם או להוליד אתכם שולל. מונחים של חשיבה עוזרים לכם לבצע סוג כזה של החלטות."

4. **קופצים למים: קווים מנחים להוראה**
שתי נקודות מוצא שונות להוראת שפת חשיבה, כל אחת כוללת קווים מנחים — צעד-אחר-צעד.

5. **ממשיכים: הפיכת שפת החשיבה לחלק קבוע מתרבות הכיתה**
עצות ושיטות לשמירת החינויות של שפת החשיבה בכיתה, מאורגנות על-פי ארבעת הכוחות התרבותיים: דגמים, הסבר, אינטראקציה ומשוב.

6. **איתור קשיים: שאלות ותשובות על שפת החשיבה**
בעיות אופייניות בהוראת שפת החשיבה, וכיצד ניתן לפתור אותן.

הכרזה של גבי פיטרס

בתחילת השנה החליטה גבי פיטרס שהיא רוצה לטפח שפת חשיבה עשירה בכיתתה (כיתה ו'). כדי לעשות זאת, היא עיצבה כרזה ובה מספר מילות מפתח של שפת החשיבה. אבל **לא יותר מדי** מילים. גבי פיטרס השאירה הרבה חללים בכרזה, שאותם, כך קיוותה, ימלאו התלמידים מאוחר יותר, במושגים של שפת החשיבה שיגלו בעצמם. הנה הכרזה שגבי פיטרס הכינה. בהמשך מוצגת דוגמה של שיחה שניהלה עם כיתתה, בה הציגה את הרעיון של שפת חשיבה.

שפת חשיבה		
השערה	להבין	שאלה
הנחה	להחליט	לרמוז
להסיק		להכחיש
לחקור	להמחיש	
	דעה	ספק
לאמת	להצדיק	לפרש
לבקר		
	נימוק	
להאמין	לשחזר חשיבה	
לטעון		
מחקר	לאמת	
	ראיה	

הערכת השיעור: באיזו מידה הושגו "השורות התחתונות"

הפרק הקודם דן בארבע "השורות התחתונות" שבאמצעותן ניתן להטמיע שפת חשיבה בכיתה. הנה דרך יעילה לניתוח השיעור של גב' פיטרס באמצעות "השורות התחתונות".

שורה תחתונה 1: הדגימו שפת חשיבה. כן ☒ לא ☐

גב' פיטרס הדגימה את שפת החשיבה בהשתמשה בעצמה במונחים של שפת חשיבה עשירה. לעובדה שהיא משתמשת במילות חשיבה מדויקות כאשר היא שואלת תלמידים שאלות נודעת חשיבות רבה, שכן כך היא מעודדת את תלמידיה להשתמש בהן בתגובותיהם לשאלותיה (זהו גם סוג של משוב).

שורה תחתונה 2: תנו הסברים לגבי המטרה ואופן השימוש במונחים ובמושגים של שפת החשיבה. כן ☒ לא ☐

גב' פיטרס השתמשה בכרזה כדי להסביר בבהירות את הרעיון של שפת חשיבה וכדי להסביר מספר מילות מפתח של שפת חשיבה. היא גם הסבירה את המטרה של שפת החשיבה והדגישה כיצד זו עוזרת לאנשים להפוך את חשיבתם למדויקת וליעילה יותר.

שורה תחתונה 3: עודדו אינטראקציה. כן ☒ לא ☐

קשה לעשות תמיד הכול בבת אחת. השיעור של גב' פיטרס אינו כולל אינטראקציה רבה בין התלמידים לבין עצמם. אבל, בימים ובשבועות לאחר מכן, כאשר התלמידים התחילו להוסיף מילים לכרזה, הפכו השיעורים להיות אינטראקטיביים יותר.

שורה תחתונה 4: הקפידו לתת משוב מעודד ואינפורמטיבי. כן ☐ לא ☒

לא היה בכוונתה של גב' פיטרס לתת משוב בשיעור זה. מטרתה העיקרית הייתה להציג ולהסביר את רעיון שפת החשיבה, אך היא סיפקה בכל זאת מעט משוב חיובי כאשר ציינה ושיבחה תלמידים שהשתמשו במונחים של שפת חשיבה והוסיפו את המילים שלהם לקרזה.

בשיעורים הבאים: שילוב השיעור בתרבות הכיתה

גב' פיטרס השאירה את הכרזה על הקיר לאורך שנת הלימודים: כהסבר נגיש וחזותי, הכרזה שומרת על קיום שפת חשיבה, הן כשלעצמה והן בתודעת התלמידים. הכרזה משמשת גם דרך לעודד אינטראקציה תרבותית בין התלמידים. גב' פיטרס מעודדת את התלמידים להשתמש

גב' פיטרס הצביעה שוב על הכרזה ואמרה: "המילים האלה הן מילים מדויקות ויש להן שם מיוחד. הן נקראות מילים של שפת חשיבה. אלה הן מילים שמתארות במדויק את סוג החשיבה המתרחשת במוחנו". כאן הפסיקה גב' פיטרס כדי לשמוע שאלות של תלמידים, ואחר המשיכה.

"שימו לב שבכרזה יש מקומות ריקים רבים; זאת משום שכתבתי רק מספר מילים של שפת חשיבה. יש רבות אחרות! ואני צריכה שתעזרו לי למצוא אותן. בכל פעם שתשמעו או תקראו מילת חשיבה, בכיתה או מחוץ לכיתה, נדבר עליה ונוסיף אותה לכרזה".

במשך השבועות הבאים החלו החללים בכרזה של גב' פיטרס להתמלא. גב' פיטרס הקפידה לציין ולהעריך את השימוש של תלמידיה באוצר המילים של שפת חשיבה בכיתה, ובכל הזדמנות הוסיפה את המילים שלהם לכרזה. התלמידים קלטו את רוח הדברים. לדוגמה, בשיעור חשבון הצביע תלמיד על השם של חוברת עבודה חדשה הנקראת "לחקור אלגברה".

"האם 'לחקור' היא מילה של שפת חשיבה?", שאל התלמיד.
 "זוהי מחשבה מעניינת", העירה גב' פיטרס, "איזו סיבה יש לך לחשוב שזה כך?"

"ובכן, הדרך שבה משתמשים במילה 'לחקור' בשם הספר, פירושה שמחברי הספר רוצים שתחשוב על אלגברה — אבל הם רוצים שתחשוב על זה בדרך מיוחדת, כאילו שאתה אמור להנות כאשר אתה חוקר, כאילו היית חוקר או מגלה".

גב' פיטרס הסכימה. "לחקור" נראית כמילה של שפת חשיבה. היא הוסיפה אותה לכרזה, שיבחה את התלמיד על ששם לב אליה, ושאלה את הכיתה האם למישהו יש רעיונות על סוג החשיבה שהמילה "לחקור" מתארת. אחרי דיון קצר ועיון במילון, החליטה הכיתה שלחקור היא מילה המתארת "הרפתקה שכלית". היא מתארת את סוג החשיבה שעושים כאשר מתחילים לחשוב על משהו חדש ועומדים לפני תגליות חדשות. תלמיד אחד ציין שלעתים משתמשים במילה לחקור כאשר מנסים להסתכל על כל הצדדים של משהו; כמו, למשל, גב' פיטרס השתמשה במילה זו כאשר אמרה להם לחקור נקודות מבט חדשות בחיבורים שכתבו בשבוע שעבר.

הלאומי ילוסטון, שנוסד בשנת 1872, היה גם הגן הראשון שנוסד בארה"ב, והיה הראשון במערכת הגנים הלאומיים כפי שאנו מכירים אותה היום.

בספר שקראתם כהכנה להצגת הנושא בכיתה, המחבר (שהוא תומך נלהב של מערכת הגנים הלאומיים) כתב:

- לזהות מונחי מפתח של שפת חשיבה בנושא הלמידה
- לתכנן מתי להציג ולהגדיר אותם
- להשתמש בהם לעתים קרובות!

"הגנים הלאומיים שלנו הם אחד מהאוצרות הלאומיים הגדולים ביותר שלנו". בחיפוש אחר דוגמאות למושגים של שפת חשיבה המתאימים כאן, אתם מזהים שזוהי **טענה**. למעשה, טענה חזקה למדי. אתם מתכננים לומר לתלמידים ש"מספר אנשים טוענים שמערכת הגנים הלאומיים

היא אחד מהאוצרות הלאומיים הגדולים שלנו", ולהשתמש בכך כהזדמנות להציג את המילה **טענה**. תוך שימוש במילון על-מנת למצוא רעיונות כיצד להגדיר "טענה", אתם מחליטים לומר לתלמידים ש**טענה** היא אמירה שקובעת שמהו הוא נכון. "אבל", תאמרו, "זה שאנשים **טוענים** שמהו נכון, עדיין אינו מבטיח שזה אכן נכון. **טענות** הן קביעות שעלינו להחליט האם להאמין להן או לא. אם אנו מאמינים לטענה, חייבים להיות לכך נימוקים טובים. "אילו נימוקים", אתם מתכננים לשאול את תלמידים, "יכולים, לדעתכם, להיות למישהו הטוען כי הגנים הלאומיים הם אחד מאוצרותיה החשובים ביותר של ארצות-הברית?"

היבט שני: לשאול את התלמידים שאלות

כאשר ברצונכם להשתמש בתכיפות במונחים של שפת חשיבה, בעיקר

כאשר אתם שואלים את התלמידים שאלות, אתם עורכים רשימה של מילים רלבנטיות בשפת החשיבה, ומחזיקים את הרשימה על שולחנכם כך שתהיה נגישה. אתם גם משתדלים במכוון לציין היכן, בשאלותיכם, תשתמשו באופן טבעי במילים **חושב** ו**מרגיש**. אתם יודעים שקל להשתמש במילים כלליות אלה בשאלות המכוונות לתלמידים, כי הן נשמעות פשוטות וידידותיות. אבל אתם גם יודעים שהן אינן חזקות, במובן של איתור

- לתכנן אילו מילים של שפת חשיבה אתם רוצים להדגיש
- לרשום מראש מספר שאלות הכוללות מילים אלה
- בשעה שאתם שואלים תלמידים, נסו להימנע משימוש במילים כלליות מדי, כמו **לחשוב** או **להרגיש**.

בכתיבתם ובשיחותיהם במילים המופיעות בכרזה, ולעתים קרובות היא גם מתייחסת אל הכרזה במהלך השיחות בכיתה. לדוגמה, כאשר תלמיד אומר משהו שאינו מעיד על שימוש במונחים של שפת חשיבה (כגון, "העבדות גרמה למלחמת האזרחים"), היא מבקשת ממנו להתבונן בכרזה ולמצוא מילים המתארות באופן מדויק יותר את מה שהתכוון בחשיבתו. כאשר הוא מצביע על המילים שבכרזה היא שואלת שאלות כמו: "האם אתה מניח הנחה? אילו סיבות יכולות לתמוך בטענתך? כיצד תוכל להוכיח את ההשקפה הזאת?"; היא גם מקפידה להמשיך ולשבח את שימוש התלמידים במילים של שפת חשיבה. כאשר תלמידים מנסחים דברים שלא בשפת החשיבה למרות שניתן לעשות זאת, היא מנהלת אתם שיחה, שבמהלכה היא מנסחת מחדש את המילים שבהן השתמשו כך שיקבלו משוב אינפורמטיבי על הדרך לחשוב ולדבר בצורה מדויקת יותר. כך נכנס כוחו התרבותי של המשוב, שהשפעתו בתחילה הייתה מועטה, לפעולה בכיתה.

התלמידים מתרגלים לכרזה. הניסיון למצוא מילים חדשות ולהוסיפן לכרזה הופך למשחק. בכיתה יש שימוש הולך וגובר במילונים ובתיאורוסים (מילוני אוצר מילים), וגב' פיטרס מעודדת את תלמידיה לנהל דיונים בכיתה סביב מילים חדשות שהם עצמם מוצאים.

שפת חשיבה ושלושה היבטים של ההוראה

רוב המורים, במהלך פעילויות ההוראה היום-יומיות, עורך פעילויות כמו הצגת מידע, מתן שיעורי-בית, מתן מבחנים ובחנים, שאילת שאלות וניהול דיונים בכיתה. פעולות אלה הן חלק מן ההיבטים היום-יומיים של ההוראה, והן משמשות מסגרת נוחה שבתוכה ניתן לטפח את שפת החשיבה. הנה דוגמה המראה כיצד מילים ומושגים של שפת החשיבה יכולים להיבנות לתוך חלק מההיבטים היום-יומיים של ההוראה היסטוריה.

היבט אחד: הצגת מידע

תארו לעצמכם שאתם מורים המתחילים ללמד את הנושא "מערכת הגנים הלאומיים בארה"ב", ואתם רוצים להסביר לתלמידים כיצד נוסד הגן הלאומי הראשון. בשעה שתכננתם את היחידה הזאת רציתם להציג הרבה מונחים של שפת חשיבה שהם מרכזיים להוראת ההיסטוריה כגון "טענה", "רֵאָיָה", "אמונה", ו"אישור". בשיעור הראשון תספרו לתלמידים שהגן

תמיכה נוספת באמצעות הגדרת מילים של שפת החשיבה תוך כדי הדיון, בכל פעם שמתאים לעשות כן.

הערכת השיעור: באיזו מידה הושגו "השורות התחתונות"

הדוגמה הקודמת מראה כיצד הוראת שפת החשיבה יכולה להימשך לאורך מספר שיעורים. לכן לא ייפלא שהדוגמה בכללותה עונה על כל ארבע "השורות התחתונות" של הוראת שפת החשיבה.

שורה תחתונה 1: הדגימו שפת חשיבה. כן ☒ לא ☐

אתם (המורים הדמיוניים שבדוגמה) הדגמתם שפת חשיבה עשירה כאשר הצגתם מידע והקפדתם להגביר את מודעות התלמידים לדוגמאות של שפת החשיבה המופיעות בספרי הלימוד שלהם.

שורה תחתונה 2: תנו הסברים לגבי המטרה ואופן השימוש במונחים ובמושגים של שפת החשיבה. כן ☒ לא ☐

במהלך הדיון על חוקי הגנים הלאומיים הסברתם ישירות את השימוש במונחים ובמושגים של שפת חשיבה. כמו-כן עודדתם את התלמידים להשתמש במילון, שהוא כלי הסברה המשמש ללימוד שפה.

שורה תחתונה 3: עודדו אינטראקציה. כן ☒ לא ☐

עודדתם את התלמידים להשתמש בעצמם בשפת חשיבה שעה שהם מפנים אליכם שאלות, בשיחה ביניהם, וכן בדיונים הכיתתיים.

שורה תחתונה 4: הקפידו לתת משוב מעודד ואינפורמטיבי. כן ☒ לא ☐

ניסחתם מחדש את דברי התלמידים, תוך שימוש במשפטים שבהם מודגשת שפת חשיבה, ובכך סיפקתם לתלמידים מידע בתוך ההקשר המתאים על המילים שיש להשתמש בהן ומתי. אתם גם מודעים לכך שמודעות עצמית וחשש ממבוכה יכולים למנוע תלמידים מלהתנסות במילים חדשות, ולכן אתם מספקים הרבה חיזוקים חיוביים לאומץ מילולי, ומנסים להפוך את כיתתכם למקום "בטוח" לתלמידים, מקום בו הם מעיזים לקחת "סיכונים" אינטלקטואליים בכל מה שקשור לשפה ולמושגים חדשים.

דפוסים מדויקים של החשיבה. לכן אתם מנסים לנסח שאלות בצורה מדויקת יותר, ומעודדים את התלמידים לעשות כך גם כן. לדוגמה, במקום לשאול תלמידים שאלה כמו: "מדוע, לדעתכם, ייסדו את הגנים הלאומיים?", תשאלו: "מהן הסיבות להקמת הגנים הלאומיים? האם תוכלו למצוא סיבות בספר הלימוד שלכם? האם תוכלו לשער סיבות אחרות?". בשעה שהתלמידים מגיבים לשאלותיכם, אתם מספקים משוב באמצעות ניסוח מחדש של דבריהם כך שישקפו שפת חשיבה עשירה יותר; אתם מאפשרים להם להבין מתי הם יכולים להשתמש במילים מסוימות של שפת החשיבה. לדוגמה, בתשובה לדעה שתלמיד מביע, אתם שואלים אותו עד כמה דעה זו מבוססת — האם זו תיאוריה? ניחוש? השערה?

היבט שלישי: ניהול דיון כיתתי

כאשר הוראת יחידת הלימוד בעיצומה, אתם מתכננים לנהל דיון בכיתה על שאלת חוקי הגנים. איזה סוג התנהגות יש להרשות בגנים הלאומיים? לדוגמה, לאלו משכי זמן רצוי להתיר לאנשים להישאר בגן? האם יש להרשות להם לישון שם בלילות? לטייל לכל מקום? אתם מחליטים לארגן את הדיון בהירות סביב מילים ומושגים של שפת החשיבה. לכן תרשמו על הלוח מספר שאלות על הגנים הלאומיים, ולידן תרשמו את מילות החשיבה שבהן החלטתם להתמקד. המילים הן: "טענה", "אמונה", "הוכחה", "הנחה", "ויכוח", "מחקר", "הצדקה", "גיבוש תיאוריה". אתם מגדירים בקצרה את המילים ודואגים שתלמידים יהיו מילונים שבהם יוכלו לעיין. או אז תתחילו בדיון בבקשכם מהתלמידים לומר משהו בתגובה לכל אחת מן השאלות שעל הלוח, כשהתגובות שלהם חייבות להכיל לפחות מילה אחת מתוך רשימת מילות שפת החשיבה. כדי לפתוח בדיון, תציגו דוגמה זו: אתם אומרים, "נניח שרציתי לומר משהו על השאלה שעל הלוח, 'האם צריך להרשות לאנשים לטייל בחופשיות בגן?' יכולתי לומר משהו כמו: 'רוב האנשים מניחים שיש להרשות להם לטייל בחופשיות בגן, אבל מחקר מראה שאם אנשים אינם מקפידים לטייל בשבילים בלבד, הם עלולים לפגוע בצמחים עדינים — צמחים המהווים חלק חשוב משיווי המשקל האקולוגי בגן. לכן, לדעתי, מוצדק לשמור על החוק האומר שיש להיצמד לשבילים'". אחרי שאתם אומרים זאת, אתם מבקשים מהתלמידים לזהות את מילות שפת החשיבה בהן השתמשתם. אתם יודעים שהתלמידים עשויים שלא להרגיש בנוח בתחילה באשר לשימוש במונחים של שפת חשיבה; הן משום שהדבר חדש עבורם, והן משום שהם חוששים להביך את עצמם אם ישתמשו במילים שלא כראוי. לכן תעודדו אותם להסתכן על-ידי-כך שתאמרו להם שאתם מעריצים אומץ לשוני — שהייתם מעדיפים שהם יעזו להשתמש במילה של שפת החשיבה גם אם אינם בטוחים בה מאשר שיימנעו משימוש במילה בכלל מתוך ביישנות. עליכם לתת חיזוקים חיוביים רבים לאומץ לשוני, ולספק

בשיעורים הבאים: שילוב השיעור בתרבות הכיתה

היות שדוגמה זו מתמקדת בבניית מונחים של שפת חשיבה לתוך היבטים אחדים של הוראת ההיסטוריה, קל לראות כיצד אתם, המורים, יכולים להמשיך ולעודד את שפת החשיבה. אתם מתכננים להמשיך ולהדגים את השימוש במילים מדויקות לחשיבה; להמשיך ולהדגיש אותן בפני התלמידים במהלך שיחה ובקריאת טקסטים; להמשיך ולהסביר מונחים ומושגים של שפת חשיבה — כאשר הם מתעוררים באופן טבעי בשיעורים רגילים וכאשר מתאים לבנות שיעור שלם סביבם (לדוגמה, אתם כבר מתכננים שיעור שמסביר את המושגים "נימוקים" ו"ראיות"); להמשיך ולעודד תלמידים להשתמש במילות חשיבה — אתכם ובינם לבין עצמם; להמשיך ולספק משוב שוטף באמצעות ניסוח מחדש של דברי התלמידים ומתן שבחים ועידוד לאומץ-לב מילולי הכרוך בשפת החשיבה; להמשיך ולעודד תלמידים לחפש ולהשתמש במילים של שפת החשיבה בעבודותיהם בכתב — למשל בשיעורי ההיסטוריה.

כאב השיניים של אלברט

מחנכים בכיתות הנמוכות עשויים בהחלט לשאול: האם אין הרעיון של שפת חשיבה מתוחכם מדי לכיתות א', ב' ואפילו ג'? התשובה הקצרה היא "לא". צוין קודם שילדים קטנים רכשו כבר את המנגנון המושגי הדרוש כדי להבין מושגים מתוחכמים של שפת החשיבה, כמו **להוכיח**, **להאמין**, **סיבה**, ו**ראיה**. לפנינו דיון בין מורה בכיתה ב' ובין תלמידיו המראה כיצד הדגשת מושגים אלו ואחרים של שפת חשיבה בפני תלמידים צעירים נשמעת:

מר סינגר סיים זה עתה לקרוא בקול את הסיפור **כאב השיניים של אלברט** (Williams, 1977) בפני כיתתו. הסיפור הוא על צב צעיר בשם אלברט, ששכב במיטה בטענה שהוא סובל מכאב שיניים. זה הדאיג מאוד את הוריו של אלברט, והיווה מקור להקנטה מצד אחותו ואחיו, כי הכול יודעים **שלצבים אין שיניים!** בסופו של דבר באה סבתו החכמה של אלברט לביקור, ועזרה להסביר את תלונתו המוזרה של אלברט למשפחתו. להלן עיקרי הדיון של מר סינגר בכיתתו, כשהוא מלווה בהערות.

שיחה

מר סינגר: הוריו של אלברט דאגו מאוד כאשר אלברט שכב במיטה שבוע שלם. האם יש למישהו רעיון מדוע הם דאגו?

קתי: הם דאגו כי אלברט היה חולה.

הערות

דני: לא. הם דאגו כי אלברט **שיקר**. כי הוא אמר שיש לו כאב שיניים, אבל לצבים הרי אין שיניים.

קתי: אתה טועה! הם דאגו כי הוא היה חולה.

מר סינגר: בסדר... חכו. כאן יש לנו שתי **דעות** שונות על הסיבה לדאגת ההורים של אלברט. הבה ונבדוק את שתי הדעות ונחליט לאיזו מהן להאמין. האם משהו יכול לחשוב על **נימוקים** בעד או נגד דעות אלה? לדוגמה, אילו סיבות עשויות להיות לנו כדי להאמין שההורים של אלברט דאגו משום שהוא היה חולה?

קתי: הורי דואגים כאשר אני חולה. כל ההורים דואגים כאשר ילדיהם חולים.

מר סינגר: ובכן את אומרת שה**סיבה** לכך שהוריו של אלברט דאגו היא שכל ההורים דואגים כאשר ילדיהם חולים?

קתי: כן.

מר סינגר: מהן ההשקפות של האחרים? האם זוהי, אכן, סיבה טובה?

דני: לא. כי הם לא **האמינו** שהוא חולה, לכן הם לא יכלו לדאוג בגלל זה.

מר סינגר: זוהי שיחה מעניינת מאוד. בתחילה חשבתי שיתכן שההשקפה של קתי נכונה, כלומר שהוריו של אלברט דאגו כי הם חשבו שהוא חולה. אבל עכשיו, כאשר אני חושב יותר על כך, אני מגיע למסקנה שברצוני לשקול מחדש את הדברים — אני מתחיל לראות נקודות מבט חדשות. כיצד אנו יכולים **להחליט**? כיצד נוכל להמשיך ול**חקור** את המצב? (הכיתה שותקת).

מר סינגר: יש לי רעיון. הבה נתבונן בתמונות שבספר. ייתכן שהן תיתנה לנו רמז האם הוריו של אלברט באמת חשבו שהוא חולה (מר סינגר מדפדף באיטיות בדפי הספר, ומחזיק את התמונות כך

שימו לב שמר סינגר מקשר את הרעיון של דעה או השקפה לרעיון שדעות יש ללוות בנימוקים או בסיבות. זה מבהיר לתלמידים שהם צריכים לחפש אחר **סיבות** כדי להאמין בדברים.

הוא ממשיך לחזק את המושג **סיבות**...

...ומעודד תלמידים להעריך סיבות, ולהחליט האם הן סיבות טובות אם לאו.

כאן מר סינגר מדגים משהו חשוב מאוד לתלמידיו: הוא מראה להם שחשיבה טובה (או, בביטוי פיוטי יותר, החיפוש אחר האמת), כרוכה לעתים קרובות ב**הרהור חוזר על דברים ובשינוי דעה**. מר סינגר אינו חושש להראות לתלמידיו שאין הוא יודע את התשובה הנכונה. בעצם, המסר שהוא מעביר הוא שכל הנוכחים — כולל הוא עצמו — שותפים בחיפוש אחר דעות מנומקות היטב.

שהתלמידים יוכלו לראות).

לילי: חכו! יש כאן תמונה המראה את אמו של אלברט שמה מטפחת על מצחו. היא לא הייתה עושה זאת אלמלא חשבה שאלברט חולה.

מר סינגר: אהה! את בלשית טובה, לילי. מצאת הוכחה אחת. האם מישהו יודע מה פירוש המילה הוכחה? (איש אינו עונה, לכן מר סינגר ממשיך). הוכחה היא סימן התומך בדעה. לדוגמה, נניח שיש לי דעה שקתי הביאה מהבית כריך עם ממרח טונה, אבל מישהו יכול לא להסכים אתי ולחשוב שבכריך של קתי יש דווקא חמאת בוטנים. כדי להראות שדעתי נכונה, עלי למצוא לה הוכחה. אני צריך סימנים או רמזים שיתמכו בדעתי. הבה נניח שקתי איננה בחדר, אבל קופסת האוכל שלה נמצאת. אני מסתכל פנימה ורואה נייר עטיפה ריק המדיף ריח טונה. או, נניח שאני מטלפן לאביה של קתי והוא אומר לי שהוא שם כריך טונה בתיק האוכל של קתי הבוקר. דברים אלו הם הוכחות או ראיות התומכות בדעתי שקתי אכלה בהפסקת האוכל כריך עם ממרח טונה (מר סינגר ממשיך בדיון על כאב השיניים של אלברט והתלמידים ממשיכים לחפש אחר הוכחות להשקפותיהם באמצעות בחינת התמונות בספר. מר סינגר מקפיד לשמור על חיוניות המילה "הוכחה" ושאר המילים הרלבנטיות של שפת חשיבה, לכל אורך הדיון).

הערכת השיעור: באיזו מידה הושגו "השורות התחתונות"

כוונתו של מר סינגר הייתה לבסס מונחים ומושגים של שפת החשיבה בדיון כיתתי רגיל. בעשותו כן הוא פונה בעיקר ל"שורות התחתונות" של דגמים ואינטראקציה, אם כי הוא נוגע גם בשאר "השורות התחתונות".

שורה תחתונה 1: הדגימו שפת חשיבה. כן ☒ לא ☐

מר סינגר מדגים שפת חשיבה עשירה במשך הדיון על **כאב השיניים של אלברט**, באמצעות שימוש במילים כמו **סיבות**, **נימוקים**, **הוכחה**, **ראיה**, וכו'.

שורה תחתונה 2: תנו הסברים לגבי המטרה ואופן השימוש במונחים ובמושגים של שפת החשיבה. כן ☒ לא ☐

למרות שכוונתו הראשונית הייתה להדגים מילים בשפת החשיבה ולעודד את השימוש בהן, הקפיד מר סינגר להורות באופן ישיר את המשמעות של מילה שאולי אינה מוכרת להם — המילה **הוכחה**.

שורה תחתונה 3: עודדו אינטראקציה. כן ☒ לא ☐

זו הייתה מטרתו העיקרית של מר סינגר, והוא השיג אותה. במסגרת דיון כיתתי רגיל הוא עזר לתלמידים להבין ולהשתמש במונחי מפתח של שפת חשיבה כמו **סיבות והוכחה**.

שורה תחתונה 4: הקפידו לתת משוב מעודד ואינפורמטיבי. כן ☒ לא ☐

מר סינגר שילב הדגמה עם משוב באמצעות ניסוח מחדש של דברי התלמידים כך שהם יסקפו שפת חשיבה עשירה. לדוגמה, הוא שיבח את לילי על שמצאה סיבה להאמין שהוריו של אלברט באמת חשבו שאלברט חולה, וניסח את דברי לילי כ"מציאת הוכחה".

בשיעורים הבאים: שילוב השיעור בתרבות הכיתה

קיימות דרכים רבות שבהן יכול מר סינגר להמשיך ולעודד את השימוש בשפת החשיבה בכיתתו. הוא מתכנן להמשיך ולהדגים את שפת החשיבה בעצמו באמצעות שימוש מתמיד באוצר המילים שאותו הציג בשיעור. הוא מתכנן להסביר בבהירות מספר קונצפטים נוספים של שפת החשיבה. לדוגמה, הוא מתכוון לנהל שיעור סביב הקונצפט **אמונה**, שבו ידבר על הפירוש של "להאמין" למשהו ועל הפירוש של להביא נימוקים טובים התומכים במה שמאמינים. וכמובן, הוא מתכנן להמשיך ולעודד את התלמידים להשתמש במונחים של שפת החשיבה במהלך הדיונים הכיתתיים — אֶתו, ובינם לבין עצמם.

קופצים למים: קווים מנחים להוראה

אם אתם חושבים שהרעיון של שפת חשיבה הוא רעיון טוב, תהיו מעוניינים בוודאי לנסותו בכיתתכם. כל ההתחלות קשות: כמעט תמיד קשה להביא רעיון חדש או מוקד חדש לכיתה, בעיקר אם מדובר ברעיון גדול ועמוק כמו שפת החשיבה. ייתכן שיש לכם דעה מוצקה על הדרך הטובה ביותר שבה ראוי להתחיל. אם כך, בבקשה הגשימו זאת. אם אתם פחות בטוחים, הנה שתי "נקודות זינוק" אפשריות להוראה — נקודות מוצא להצגת רעיון שפת החשיבה בפני תלמידים.

כהתחלה, קראו את נקודות הזינוק 1 ו-2 המובאות להלן. החליטו איזו מהן תצליח יותר במסגרת הכיתה שלכם, ונסו לשלב אותה בדרכי ההוראה הרגילות שלכם.

נקודת זינוק מס' 1

1. קראו שוב את הדוגמה הראשונה בפרק זה, "הקרזה של גבי פיטרס", והשתמשו בה כהנחיה לתכנון השיעור שלכם.

2. הכינו כרזה שבה מופיעות מספר מילים של שפת החשיבה ומספר מקומות ריקים שהתלמידים יתבקשו למלא מאוחר יותר (כמו בכרזה של גבי פיטרס). מקורות אפשריים לבחירת המילים שתופענה בכרזה הם רשימת המילים של שפת החשיבה שהובאה קודם, מילון או תיזאורוס. היו מוכנים להגדיר את המילים שברשימה בצורה קלה להבנה. אל תחששו לאתגר את תלמידים ולהעלות מילים של שפת החשיבה הנשמעות קשות. המחקר הראה שאפילו אצל ילדים קטנים, יכולת התפיסה של מונחים בשפת החשיבה עולה על ציפיות המורים.

3. קראו כיצד גבי פיטרס מציגה את הכרזה בפני תלמידה ותכננו דרך דומה להציג זאת בפני תלמידים. דאגו להכין מראש משפטים נבחרים לדוגמה, כמו המשפטים של גבי פיטרס הכוללים "חתול" (אפשר גם להשתמש במשפטי ה"חתול" עצמם).

4. חזרו לכרזה במהלך אותו שבוע, בנושאים שונים. עודדו את התלמידים להוסיף לכרזה מילים של שפת החשיבה. כאשר אתם שומעים בכיתה מילים מתאימות, שאלו את התלמידים אם לדעתם צריך להוסיף אותן לכרזה.

5. בצעו רפלקציה* (reflect). מרגע שמילאתם אחרי קווים מנחים אלה, כבר קפצתם למים. עתה חזקו את ההבנה שלכם בשפת החשיבה באמצעות הקדשת מספר דקות לחשיבה על התנסותכם החדשה.

- בחנו כיצד הקונצפציה שהייתה לכם על שפת חשיבה השתנתה במשך השבוע האחרון, מאז שהכנסתם רעיונות אלה לפעולה. איזו הבנה פנימית חדשה יש לכם? אילו שאלות חדשות צצו?
- בחנו את מידת ההבנה של תלמידים. אילו נקודות נראות חזקות בשפת החשיבה שלהם? אילו נקודות נראות חלשות?

נקודת זינוק מס' 2

1. קראו שוב את הדוגמה השנייה בפרק זה, "שפת חשיבה ושלושה היבטים של הוראה", והשתמשו בה כהנחיה לתכנון סדרת השיעורים שלכם. אתרו לקראת השבוע הקרוב שלוש הזדמנויות הוראה המתאימות לשלושת ההיבטים: (1) הזדמנות שבה אתם מציגים מידע, (2) הזדמנות שבה אתם שואלים את התלמידים שאלות, ו- (3) הזדמנות שבה אתם מנהלים דיון בכיתה.

2. קראו שוב בדוגמה השנייה את הסעיף שמתאים לכל הזדמנות. הטקסט המופיע במסגרת בתחילת כל סעיף משמש כמדריך לתכנון שיעור צעד-אחר-צעד. לדוגמה, כאשר מציגים מידע (היבט ראשון), אתרו ראשית את מונחי המפתח של שפת החשיבה במקצוע הלימוד המסוים, ואז תכננו מתי להציג ולהגדיר אותם וכו'.

הצעות לבחירת קונצפטים של שפת החשיבה ועקרונותיה לצורך דיון עם התלמידים

- אתרו הליכי חשיבה שיש להם תפקיד מפתח במקצוע הלימוד, או בכל מקצועות הלימוד. למשל, חיפוש אחר ראיות הוא הליך חשיבה משמעותי ברוב המקצועות (חיפוש אחר עדויות או ראיות במטרה להבין שיר, חיפוש ראיות כדי לתמוך בהשערה מדעית, חיפוש ראיות לכך שהצעה פוליטית תצליח). לכן ראיה הוא קונצפט טוב להתמודד עמו.
- השתמשו ברשימת המילים שהובאו קודם כמקור לרעיונות, למילים ולקונצפטים מעניינים.
- עלעלו בעיתון וחפשו רעיונות (בעיקר במאמרי המערכת).

- בחרו מספר מילות מפתח של שפת החשיבה (למשל, תיאוריה, אמונה, לחשוב, הוכחה) וחפשו את הגדרותיהן במילון או בתיאור.

ממשיכים: הפיכת שפת החשיבה לחלק קבוע מתרבות הכיתה

ומה עתה, אחרי שקפצתם למים והצגתם את שפת החשיבה בפני תלמידים? על-מנת להמשיך ולטפח אותה — המשיכו להשתמש בארבעת הכוחות התרבותיים: דגמים, הסבר, אינטראקציה ומשוב. הנה כמה דרכים לשימוש בכל אחד מהם בהוראה.

דגמים של שפת החשיבה

- השתמשו באופן קבוע במונחים של שפת החשיבה בשיחות עם התלמידים. שימו לב באיזו תכיפות אתם משתמשים במונחים כלליים — כמו לחשוב או להרגיש — ונסו להחליפם בשפה מדויקת יותר. למשל, במקום לשאול את התלמידים, "מה אתם חושבים?" שאלו לדעתם, בקשו תיאוריה, השערה, הנחה, מסקנה.
- השתמשו במונחים של שפת החשיבה כאשר אתם מדברים על החשיבה שלכם עצמכם. לדוגמה, השתמשו במונח "היקש" כאשר אתם מקישים; השתמשו במונח "אמונה" כאשר אתם מבטאים אמונה כלשהי; השתמשו במונח "ספק" כאשר יש לכם ספק.
- ציינו מונחים של שפת החשיבה המופיעים בטקסטים ובחומרים כתובים אחרים ועודדו את התלמידים לעשות כך גם הם. כמו-כן, עודדו את התלמידים לשים לב למקומות שבהם מורגש חסרונה של שפת החשיבה — לדוגמה, כאשר מחבר כותב על עובדה מפוקפקת מבלי לציין אם זו השערה, ניחוש, או טענה.
- הפכו דגמים חזותיים של שפת החשיבה לחלק קבוע מתרבות הכיתה. למשל, החזיקו דרך קבע על הקיר כרזה עם אוצר מילות מפתח של שפת החשיבה. תנו לתלמידים העתק של רשימה זו, שאלו יוכלו להוסיף מילים כאשר יגלו מילות חשיבה חדשות. או קיימו בכיתה פינה קבועה ל"מילת היום" בשפת החשיבה.

הסברים של שפת החשיבה

- הסבירו בצורה ישירה את המונחים והמושגים של שפת החשיבה. לדוגמה, נהלו דיון סביב המושג השערה. מה משמעות המילה? האם השערה במדע שונה מהשערה בהיסטוריה? אילו סוגי השערות אנו משערים בחיי יום-יום?
- שזרו את הוראת המושגים של שפת החשיבה בתוך השיעורים הרגילים. לעתים קרובות משתמשים באופן טבעי במונח של שפת החשיבה בהקשר של שיעור רגיל. לדוגמה, כשאתם מלמדים שיעור על הסביבה ודנים בסיבות שבגינן חשוב למחזר מוצרים העשויים מנייר, השתמשו בהזדמנות מעין זאת על-מנת להסביר בקצרה לתלמידים את המושג סיבות — אילו סוגים שונים של סיבות קיימים, כיצד קובעים שסיבה מסוימת היא סיבה טובה, ומהן הסיבות החשובות במיוחד כאשר מדובר במחזור.

אינטראקציה עם שפת החשיבה

- הפכו את שפת החשיבה לחלק בלתי נפרד מהדיון היום-יומי בכיתה. השתמשו במילות חשיבה מדויקות כאשר אתם מדברים עם התלמידים ועודדו גם אותם לעשות כך כאשר הם מדברים אתכם או בינם לבין עצמם.
- תכננו פעילויות משותפות המעודדות תלמידים להשתמש בשפת החשיבה.

משוב על שפת החשיבה

- תנו לתלמידים משוב מילולי על-ידי ניסוח מחדש, ובשפת חשיבה עשירה יותר, של דברים שאמרו בכיתה. לדוגמה, אם תלמיד מציג רעיון שאמור לשמש כהשערה, הגיבו באמרו: "זו השערה מעניינת. איזו הוכחה יש לך לכך?"
- ציינו לטובה ותנו חיזוק חיובי כאשר תלמידים משתמשים במונחים של שפת חשיבה.
- עודדו את התלמידים לאומץ לב מילולי ולעריכת ניסויים עם מילים ומושגים של שפת החשיבה, גם אם בתחילה הם עשויים להרגיש לא בנוח בשימוש בהם.
- השתמשו במונחים ובמושגים של שפת החשיבה בדפי-עבודה, במבחנים ובמטלות של שיעורי-הבית, ושבתו את התלמידים המשתמשים בהם בעבודותיהם.

בחנו את התקדמותכם

שיטה יעילה לבחינת מידת ההתקדמות שלכם בהכנסת תרבות של שפת חשיבה, היא לסקור בסופו של כל שבוע את פעילויות ההוראה שלכם שהיו קשורות בשפת החשיבה. טבלה שבועית יכולה לעזור לכם לראות באיזו מידה הצלחתם לכסות את ארבעת דרכי התרבות: דגמים, הסבר, אינטראקציה ומשוב. טבלה 3.1 היא טבלה לדוגמה, המתעדת חלק מפעילויות שפת החשיבה שמורה עשוי לקיים במשך שבוע. הרגישו עצמכם חופשיים לתכנן טבלת התקדמות שבועית אחרת המתאימה למטרות ההוראה שלכם.

איתור קשיים: שאלות ותשובות על שפת החשיבה

אין מפעל הקס ללא מכשולים ואתגרים. נזהה כאן מספר קשיים שמורים נתקלים בהם לעתים קרובות במהלך טיפוח שפת החשיבה, ונביא כמה עצות כיצד להתגבר עליהם.

יש מילים רבות של שפת חשיבה הנשמעות ... צורמות. כאשר לא מקבלים את כל מה שהילדים אומרים בלשונם, ובמקום זה דורשים מהם להביא "הוכחה", או "ראיה", או "נימוקים", הדבר נשמע כאילו אומרים להם משהו שלילי. האם סוג כזה של דיבור בכיתה אין בו כדי לפגוע ברגשות הילדים?

הסיבה העיקרית לכך שמונחים כמו הוכחה, ראיה, או נימוקים יכולות להישמע כצורמים היא, שבדרך-כלל אנו נוהגים לשבח מיד תלמיד העונה תשובה מלאה ונכונה, ולכן כאשר אנו מבקשים ממנו לבסס או להרחיב את החשיבה שלו הוא עלול לקבל זאת כעלבון. הדבר נכון במיוחד במסגרות מסוימות בבתי-ספר, שבהן מצפים מהילדים לומר משהו רק כאשר יש בפייהם תשובה נכונה, ואין מעודדים אותם לגלות לנו את החשיבה הכרוכה בהשגת התשובה הנכונה.

העשרת הכיתה במילים הנשמעות כביקורתיות, פירושה ייחוס ערך מפורש לתהליך של ביקורת חיובית, ובכלל זה ביקורת עצמית. דוגמה פשוטה לכך תהיה ייחוס ערך גבוה יותר לתשובות כמו: "אני חושב/ת שהתשובה היא כך וכך, אבל אינני בטוח/ה לגמרי כי ...", או: "אני חושב/ת שהתשובה היא כך וכך והנימוקים שלי הם ... מאשר לתשובות כמו "אני משער כך וכך ...".

כאשר מנהלים בכיתה דיון ביקורתי, והמילים של שפת חשיבה המשולבות בדיון נתפסות כדבר חיובי ולא כדבר שיש להימנע ממנו, קטן הסיכון של פגיעה ברגשות התלמידים (ושל פגיעה של תלמידים ברגשות חבריהם). בקיצור, הדרך הטובה ביותר להימנע מפגיעה ברגשות היא יצירת תרבות כיתה התומכת באופן פעיל ברוח ביקורתית, המעודדת חיפוש שאלות וחיפוש ראיות.

חיפשותי מילים של שפת החשיבה בכל חומרי הלימוד של הכיתה – ספרים, חוברות, דפי-עבודה, שאלונים וחומר משלים – אבל התקשיתי למצוא דוגמאות למילות "חשיבה" שניתן להראותן לתלמידים. נראה שאין רבות כאלה. האם יש משהו שפסחתי עליו?

לרוע המזל, לא. מרבית חומרי העזר דלים למדי בכל הנוגע לאוצר מילים של שפת החשיבה. זאת בגלל ההשקפה, שצוינה כבר קודם, הנובעת, אמנם, מתוך כוונות טובות אך מוטעית – ששפת החשיבה היא בבחינת אתגר קשה מדי לתלמידים. אחת הבעיות הנובעות מהשקפה זו היא שמונעים מהתלמידים ללמוד מושגים שלהם הם זקוקים על-מנת שיחשבו באופן מעמיק ומדויק. בעיה אחרת היא שהשקפה זו אינה מייצגת נכונה את תהליך לימוד השפה: ילדים לומדים אוצר מילים חדש בקלות רבה כאשר הוא משמעותי ובהקשר נכון.

למרות זאת, לעתים קרובות מספקים חומרי הלימוד השגתיים של הכיתה הזדמנויות לשימוש בשפת החשיבה, גם אם בטקסט אין מופיעות מילות החשיבה. מה שמחנכים יכולים לעשות הוא להסתכל על חומר השיעורים הרגיל, ולשאול את עצמם היכן היה צריך להשתמש במונחים של שפת החשיבה. זכרו, למעשה כל המידע המוצג עומד על טענות, המסתמכות על סיבות או נימוקים, ראיות, הוכחות או תיאוריות. לכן, בכל מקרה שבו החומרים מאפשרים שאלות כמו:

מדוע אומר הסיפור כך וכך ...?
כיצד אתם יודעים שכך וכך ...?
אילו סיבות יש כאן לכך וכך ...?
על מה מבוססת הטענה הזו והזו ...?
מהי דעתך ... ומדוע ...?

יש לכם הזדמנות להשתמש בשפת חשיבה ולעודד אותה.

כאשר מדובר בשינוי אופן הדיבור בכיתה, קל יותר לדבר מאשר לעשות. כיצד אוכל לזכור להשתמש באוצר מילים של שפת החשיבה, כאשר עלי להתאמץ כדי לזכור את הידע שאני מציג בפני התלמידים?

זוהי בעיה אמיתית. התרופה לכך היא דבר שיביא תועלת גם לתלמידים: **אמצעים חיצוניים המסייעים לזכור את שפת החשיבה**. באופן טבעי, קשה למבוגרים וגם לילדים לזכור להשתמש במילים חדשות. פתרון פשוט אחד הוא השיטה של גב' פיטרס: לתלות כרזה הנושאת מילים של שפת החשיבה על קיר הכיתה. כך יהיו המילים והמושגים של שפת החשיבה גלויים לכול. הכרזה יכולה לשמש תזכורת פשוטה במהלך ההוראה. היא גם יכולה לשמש כלי להנחיית דיון ("התבוננו בכרזה: אילו מילים מתארות את סוג החשיבה שאנו חייבים לקיים בשיעור היסטוריה זה?"), ולסייע לתלמידים בכתיבה ("בשעה שאתם כותבים את הדו"ח שלכם, הסתכלו בכרזה ובדקו האם המילים המופיעות בה מכוונות לדרכים כלשהן שבאמצעותן הייתם רוצים לארגן או להציג מידע. לדוגמה, האם תצטרכו לדבר על 'הוכחות'? האם העליתם בדו"ח טענות שמן הראוי לתמוך בהן בעזרת נימוקים?").

דרך אחרת שיכולה להזכיר לנו להשתמש במונחים של שפת החשיבה היא לערוך רשימת מילים של שפת חשיבה שאותן ברצונכם ללמד בשיעור ולהניח אותה על שולחנכם. בכל שיטה שתבחרו, חשוב לזכור להציב לעצמכם יעדים סבירים הניתנים להשגה. גם אם נשלב בשיעור רק מספר מילות מפתח של חשיבה — כמו, לדוגמה, **טענה, סיבות, פירוש** — ונשתמש בהן בקביעות, נתרם רבות לפיתוח שפת החשיבה.

פרקים 2 ו-3 הדגישו את תפקידה של השפה כמסייעת לתלמידים להפוך לחושבים טובים יותר. השפה אמנם חשובה, אולם היא אינה חזות הכול בלימוד החשיבה. היעד בלימוד החשיבה הוא יומרני יותר — לסייע ללומדים לחשוב ולפעול באופן אינטליגנטי בהווה ובעתיד. בפרקים אלה נטען שהשפה משחקת תפקיד חשוב בהפעלת חשיבה טובה. אולם לא פחות חשובות הן **נשיות החשיבה** של התלמידים — דהיינו, גישותיהם להתנהגות אינטליגנטית. פרקים 4 ו-5 מטפלים בנושא זה.

טבלה 3.1 – לוח התקדמות שבועי של שפת החשיבה

ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי
כדי להדגים על כרזה את המילים של שפת החשיבה, עברתי על דוגמה שבה מצדיקים דעה, תוך שימוש במונחים הנכונים.	בדיון על סונטה שקספירית, ביקשתי מהתלמידים להציג את פירושיהם, תוך הבאת נימוקים להצדקת דעותיהם.	הטלתי מטלה לכתוב חיבור שבו יוצגו שני פירושים שונים של מקבת (שאותו קראנו בשבוע שעבר) כולל הנמקה.		
הסברתי את המילים שמופיעות בכרזה של שפת החשיבה: לפרש, דעה, הצדקה, נימוק וכו'.				הוספתי מונחים חדשים לכרזה (הוכחה והערכה) והסברתי אותם בכיתה.
קיימנו דיון בשאלה מדוע חשוב להשתמש במילים נכונות. התלמידים ניסו בעזרתי להשתמש במילים אלו.	קיימנו דיון על הסונטה, רשמנו את הנימוקים שתמכו בפירושים השונים.	התלמידים עבדו בקבוצות על הצגת הפירושים שלהם למקבת ודנו בהם.		קיימנו דיון בשאלה אילו הוכחות היו לפירושים השונים של מקבת וכיצד להעריך את ההוכחות.
	כאשר התלמידים הציעו דעה מסוימת, הזכרתי להם שיש להביא נימוקים שיצדיקו אותה, ושיש לבקש נימוקים זה מזה.	התלמידים נתנו זה לזה משוב באשר לשאלות האם הפירושים היו מוצדקים והנימוקים היו מתאימים.		

דגמים

הסבר

אינטר-אקציה

משוב